

РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ЄДИНА СИСТЕМА

Досліджуючи роль релігії в суспільному житті, неможливо уникнути питання про виділення і вивчення аксіологічних основ релігії. Релігійні цінності спроможні формувати ставлення до світу на досить високому рівні узагальнення, який виходить за межі конкретного досвіду. Від інших культурних феноменів релігію відрізняє те, що саме у ній відбувається сакралізація цінностей, установок, норм поведінки, що стають непорушними і безумовними. Релігія спроможна обґрунтувати соціально значимі цінності, наділяючи їх своїм авторитетом.

Дюркгейм визначав релігію як систему вірувань і ритуалів, що об'єднує тих, хто їх притримується і практикує в моральній спільноті, що зветься Церквою. Аналізуючи підхід Дюркгейма, Парсонс підтверджує, що вірування організовані в термінах культурного коду, у котрому дві первинні універсальні категорії – розум і мораль – утворюють матрицю. Під когнітивним і моральним порядками, що об'єднуються в символах священного, Дюркгейм має на увазі основні рамки, необхідні для пояснення феноменів людського життя й, особливо, його соціального прояву. Значення символів священних речей полягає у тому, що вони розкривають фундаментальні умови функціонування людського суспільства. Можна припустити, що релігія як аксіологічна система становить собою ніби "матрицю" цінностей, яка охоплює низку аспектів. Релігія покликана забезпечувати цілісність людського буття, функціонування його духовної організації в силу своєї всеосяжної, універсальної ціннісної структури. Зміст аксіологічної структури релігії є найбільш повним і не має аналогів в інших формах суспільної свідомості, тому що ні наука, ні мистецтво, ні ідеологія не покликані забезпечувати цю повноту і цілісність, їм притаманні лише окремі моменти (пізнавальна сфера, естетичні потреби тощо). Релігія ж зі самого початку свого існування несла в собі зачатки ціннісної системи, що й обумовило особливості її подальшого розвитку. Проходячи з історією людства всі етапи його становлення, релігія "вбирала в себе" усі необхідні.

сформовані в процесі історії оцінні структури й, у свою чергу, "віддавала" накопичену цілісність новим поколінням. Тому релігія обумовлена й історично, і регіонально, й етнічно, і культурно, але усе ж не тільки не зводиться і не пояснюється тільки цими чинниками, але й навіть має відносно автономну, універсальну й багатоаспектну структуру.

Релігія займається не стільки конкретними питаннями повсякденного існування, скільки розумінням самого життя, його сенсу перед лицем смерті, страждань, кривди. Релігійні цінності забезпечують осмисленість людської поведінки, співвідносячи її із загальним розумінням суті життя в контексті світобудови і загального порядку буття. Релігійні символи пропонують осмислений контекст – модель світу, що допомагає релігійним людям зрозуміти природу світу і зміст людського життя, вміщуючи негативний досвід у рамки загальної картини світобудови, в якій цей досвід одержує пояснення і який дає людині тим самим емоційну розраду. Багато хто, наприклад, вірить, що життя є іспит, посланий Богом, і що праведних чекає "царство небесне". У релігійних цінностях усвідомлюється досвід граничності, зустрічі зі "священним", яка означає особливе ставлення до реальності і сама виходить за межі повсякденного.

Релігія становить собою ціннісну систему, що формує людський досвід, ще й у тому смислі, що в ній не лише описується світ, яким він є, але і світ, яким він має бути. Тим самим релігійні цінності вказують, яким повинно бути життя "по істині". Якщо людина розуміє своє життя як іспит, то він прагне так поводитися, щоб цей іспит витримати.

Прийняття системи релігійних цінностей впливає на людську діяльність, її установки та мотивацію, тобто глибину, інтенсивність світовідчужання, переживань і напрямок, орієнтацію людських дій. Наприклад, бути християнином значить не впадати у відчай і не втрачати надії навіть у найтяжчих і безвихідних ситуаціях.

Релігійна система цінностей сприяє виробленню концепції буття, космології, що задовольняє потребу людини в інтелектуально багатому поясненні світу. Релігійний світогляд говорить переважно мовою міфів, але все ж це є інтелектуальна побудова, оформлений у поняттях погляд на світ. Проте фактично релігійний світогляд реалізований у віруваннях як сукупності уявлень про цінності, установок і мотивацій, ціннісних орієнтацій і дуже рідко – у вигляді усвідомленого і системного погляду на світ.

Отже система цінностей об'єднує в ціле окремі типи сприйняття і переживання реальності, певним чином мотивовані й орієнтовані поведінку і розуміння світу, що обґрунтовує особливий погляд на світ і засіб інтерпретації смерті, страждання, кривди. Люди хочуть знати, чому цей світ існує таким, який він є, їм потрібна впевненість у тому, що їхнє життя має сенс. Релігія відповідає на ці запити.

Поняття релігії як єдиної ціннісної системи важливе, тим що дозволяє не виділяти як ізольовані один від одного феномени пізнавальний, емоційний і

поведінковий компоненти. Це пов'язані між собою аспекти релігійної системи: пізнавальний – як розрізнення істини й хибності, добра і зла; емоційний – як ставлення до об'єкта віри або індивідів і груп, які визнають або заперечують його: поведінковий – як спонука до дії, як рушійний мотив, як стимул. Релігійні цінності об'єднують вірування в систему, структуру, що визначає наше ставлення до інших осіб, до груп, до природи, до культури – ставлення, що проявляється через когнітивний, експресивний і оцінний чинники.

У релігійній системі, яка подає світ як ціле, світогляд і етос доповнюють і посилюють один одного, уможливаючи таке сприйняття світу, у межах якого життя мислиться осмисленим. Світогляд підтверджує, обґрунтовує етос як укорінений в основі буття, виправдовує і робить прийнятним етос як вихідну установку у ставленні до світу. У християнському світогляді цим є протиставлення (у міфі про гріхопадіння) світу, який він є, і світу, яким він має бути. Звідси – релігійна етика неприйняття світу або його прийняття на певних умовах: світ не безнадійний, він врятований спокотною жертвою, "хрестом". людське життя знаходить зміст у "цьому" світі, їй відкритий "шлях" – шлях проходження зразка, втіленого в боголюдині, що говорить: я є істина, життя і шлях.

Зі свого боку, етос надає авторитетності релігійним поглядам на світ тим, що переводить факти в цінності, кристалізує систему значень в абсолюті. Цінності пов'язують світогляд і етос у цілісну систему значень, охороняючи порядок у соціальних структурах і в індивідуальній свідомості. Люди болісно переживають втрату відчуття міцно влаштованого світу і непорушного морального порядку, втрату сенсу.

Таким чином, релігійні системи цінностей по-своєму відображають рівень і характер самосвідомості суспільства, рівень розуміння тим або іншим народом своїх історичних завдань як єдиного цілого. Відсутність будь-яких загально визнаних національних символів, у т. ч. і релігійних, є свідченням розколу суспільства і веде до духовної деградації. У такій ситуації природне звернення до релігії як засобу ствердження в суспільстві вищої цінності, якою повинний керуватися кожний, незалежно від класової, партійної, етнічної приналежності. Бог виступає як метафора вищої духовної цінності і погляду на світ, завдяки яким існує сенс життя і смерті.